

Kam směřuje výzkum české populární kultury?

Jakub Machek, Centrum pro studium populární kultury

V českém akademickém provozu se v posledních letech poměrně výrazně začíná prosazovat populární kultura jako uznávané téma výzkumu a lze si představit, že by se jednou mohla stát i tématem módním. Přesto přímý výzkum jednotlivých artefaktů české populární kultury zatím mnoho výsledků nepřinesl.

Po vzoru západní produkce se zájem převážně mladých a nejmladších badatelů obrací na globální fenomény, mnohokrát analyzované, a nechává stranou specifické produkty našeho regionu, které by mohly přispět k poznání české či širěji středoevropské společnosti a zároveň měly větší šanci přinést něco nového i do mezinárodní debaty. Důvodem může být nutnost při výzkumu lokálních fenoménů nepřejímat pouze existující přístupy a koncepty využívané při studiu jiných společností, ale nejdříve promyslet, zda a s jakými modifikacemi je možné použít na středoevropskou a post-socialistickou společnost, která prošla odlišným vývojem a v níž společenské mechanismy fungují více či méně odlišným způsobem.

Zdá se, že největší zájem o českou populární produkci projevují badatelé vycházející z oblasti literární vědy, kde existuje delší tradice výzkumu okrajových literárních žánrů. Jejich přístup ovšem často končí u studia artefaktu samotného, jak je zvykem v tradiční literární vědě. Nevnímají pak tyto artefakty jako zdroj informací o společnosti, která kulturu využívá ke svým různorodým cílům, ale pouze jako objekty kulturních studií, které se zajímají o sociální život textu a vnímají kulturu jako terén, ve kterém probíhá boj o významy.

Zároveň zájem o populární kulturu jako o pramen umožňující hlubší poznání české společnosti v přítomnosti i minulosti zůstává zatím roztříštěn mezi různé obory a jednotlivé badatele a badatelky. Výsledky jejich dosavadního výzkumu tak setrvávají většinou uzavřeny v hranicích svých oborů, neviditelné pro zájemce odjinud. Proto pokus o přehled dosavadního výzkumu musí nutně zůstat torzovitý, bez jakéhokoliv nároku na úplnost. Tím více je ale potřebný.

V občasných diskuzích, jichž jsem byl svědkem, panovala shoda nad tím, která díla považovat za základ, na něž dalšímu výzkumu české kultury a společnosti nezbývá než navazovat či se vůči nim kriticky vymezit. V tomto ohledu jsou průkopnické práce Vladimíra Macury, zvláště jeho *Šťastný věk* (1992, 2008), přinášející dosud nepřekonanou emblematickou analýzu české socialistické kultury inspirovanou semiotickými interpretacemi Rolanda Barthesa, ovšem aplikovanými na realitu života v socialistickém systému. Z odlišné, etnografické perspektivy studoval českou před- a polistopadovou společnost Ladislav Holý v knize *Malý český člověk a skvělý český národ. Národní identita a postkomunistická transformace společnosti* (anglický originál 1996, český překlad 2001, 2010). O významu těchto děl pro současnou dobu svědčí i to, že obě knihy vyšly nedávno v nových nákladech. Nejbliže se vztahu populární kultury a společnosti věnoval Pavel Janáček ve své monografii *Literární brak. Operace vyloučení, operace nahrazení, 1938–1951* (2004), v níž v návaznosti na Michela Foucaulta analyzoval

mocenský střet a nejistoty projevující se odmítáním populární části literární produkce jako braku.

Největšímu zájmu současných badatelů se těší dvě témata – subkultury a normalizace. Zatímco u subkultur se jedná o studium fenoménů autorům nějakým způsobem osobně blízkých, v případě normalizačního období jde často o uvědomění si zásadního významu populární kultury pro analýzu mocenské a společenské situace tohoto období. Důležitost televizního vysílání při udržování mocenské struktury tehdejší společnosti analyzovala Paulina Bren v monografii *The Greengrocer and His TV. The Culture of Communism After the 1968 Prague Spring* (2010). Normalizační i současnou seriálovou tvorbu zkoumala Irena Reifová a na Macurovy analýzy socialistické společnosti se pokusil navázat sborník *Tešilová kavalérie. Popkulturní obrazy normalizace* (2010), sestavený Petrem A. Bílkem. Několik studií věnovaných sídlištnímu životnímu stylu, bytové a spotřební kultuře ze nalézt v publikaci *Lady Hubatové-Vackové*

a Cyrila Říhy Husákovo 3 + 1. Bytová kultura 70. let (2007).

Z odlišné tradice vychází inspirativní výzkum fenoménu tzv. moderního folkloru, kterému se dlouhodobě věnuje Petr Janeček. Jeho sbírky městských legend se staly bestsellerem a dočkaly se i televizní podoby. Janeček také vedl tým, který studoval folklór čtyř sociálně a kulturně odlišných skupin – dětí, vojáků základní služby, trampů a příslušníků hudebních subkultur, jehož výsledky autoři shrnuli v knize *Folklór atomového věku. Kolektivně sdílené prvky expresivní kultury v soudobé české společnosti* (2011).

Studium subkultur mládeže zaznamenává v současné době největší rozmach. Svědčí o tom i český překlad jedné ze zakladatelských knih tohoto sub-oboru – *Subkultura a styl* Dicka Hebdige (2012). Na subkultury, které česká společnost vnímá jako své ohrožení, se zaměřil Josef Smolík v monografii *Subkultura mládeže* (2010). Hlavními hudební subkultury – punk, skinheads, techno a hip hop – analyzuje kolektivní práce vzniklá pod vedením Marty Kolářové *Revolta stylem: Hudební subkultury mládeže v České republice* (2012).

Ambici na tyto práce navázat, hlavně doplnit výzkum o dosud méně preferovaná témata a období a zároveň propojit badatele z různých oborů a s nimi spojených přístupů, má připravovaná kolektivní monografie s pracovním názvem *Jsi Čech, Čech, Čech*, tak si toho važ. Populární kultura a česká identita, která by měla vyjít v nejbližší době.

Pro další vývoj bude důležité, aby si badatelé uvědomili, že pro pochopení role a významu populární kultury v české společnosti je nutné nestudovat ji izolovaně, ale srovnávat ji se situací v zemích s obdobným vývojem, tedy hlavně ve středo- a východoevropských postkomunistických zemích. Komparativní přístup neobracející se jen k západním, hlavně anglosaským zemím, tu dosud citelně chybí. Zároveň například v Polsku či Maďarsku má studium populární kultury mnohem delší a hlubší tradici a může se proto stát ideální inspirací.

Další studie i drobné články zde nezmíněné může případný zájemce najít v průběžně doplňované bibliografii prací o české populární kultuře, uveřejněné na stránkách Centra pro studium populární kultury, z níž tento text vychází.

Teorie nové a novější

Jana Lukavská

Se Slovníkem novější literární teorie napí- nalo nakladatelství Academia čtenáře tak dlouho, až se mnozí báli, zda jim ta teorie zatím nezestárne. Po vydání lze nicméně konstatovat: mnohá hesla jsou svěží jako „chóra“, jiná pak nadčasová jako „sexualita“.